

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ*

Αναδιφώντας το χθες 61

Ένας χρόνος χωρίς τον Γιώργο Π. Εκκεκάκη

Συμπληρώθηκε ένας χρόνος από τον θάνατο του **Γιώργου Π. Εκκεκάκη**. Έχουμε γράψει και άλλοτε γι' αυτόν και για την προσφορά του στα κρητικά γράμματα. Θυμίζω και σήμερα επιγραμματικά: εξαιρετικός καθηγητής φυσικής αγωγής, όπως το καταθέτουν οι μαθητές του και οι αθλητές που ανέδειξε. Εξίσου εξαιρετικός συλλέκτης και μελετητής της κρητικής βιβλιογραφίας, συγγραφέας, ζωγράφος, ιστοριοδίφης, ονοματολόγος, ιστορικός τοπιγράφος, βιβλιοδέτης και βιβλιογράφος. Για το μεθαιριανό του συναπάντημα διάλεξα να παραθέσω στη σελίδα αυτή ένα αδημοσίευτο δικό του κείμενο. Το είχε εκφωνήσει στις 26 Αυγούστου του 2013 στην εκδήλωση παρουσίασης του βιβλίου μου «Ρέθυμνο και θάλασσα. Μια ιστορική σχέση». Υπενθυμίζω ότι ο αείμνηστος συμπολίτης δεν συμμετείχε σε βιβλιοπαρουσιάσεις. Παρόλα αυτά με είχε τιμήσει με την εξαίρεση από τον κανόνα του αυτό, και μάλιστα δύο φορές (το άλλο βιβλίο μου που παρουσίασε ήταν «Η παραδοσιακή αγειοπλαστική στο Ρέθυμνο κατά τον 20ό αιώνα» το 2012). Όμως, πιστός στις αρχές του, δεν χάρησε αυτά, όπως το συνηθίζει. Όπως θα διαπιστώσουν οι αναγνώστες, στάθηκε με κριτικό πνεύμα σε αρκετά σημεία του βιβλίου, το οποίο θεωρούσε μέχρι ένα σημείο χαώδες, ενώ δε δίστασε να εντοπίσει κι ένα λάθος, στην παρουσίαση της γνωστής ως «Παράγκας» στον Άγιο Νικόλαο.

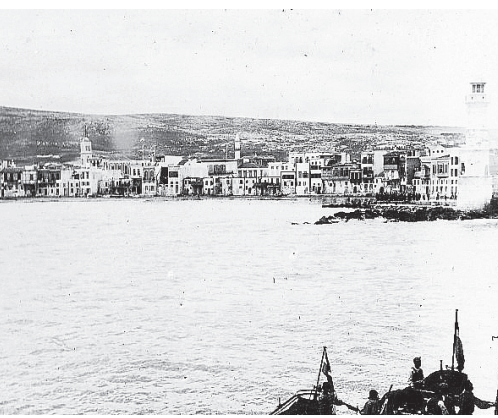

Μερικοί φίλοι μου είχαν εκφράσει την απορία τους μετά την βιβλιοπαρουσίαση εκείνη, πώς δέχτηκα σε μια από τις πιο ευτυχισμένες στιγμές του συγγραφικού μου βίου να επιδιώξω όχι βιβλιοπαρουσίαση αλλά βιβλιοκριτική. Ήταν ακριβώς γι' αυτό τον λόγο, όμως, που τον είχα επιλέξει και παρακαλούσα θερμά στο σπίτι του, πηγαίνοντας μαζί με τον εκδότη του βιβλίου Μίνα Αλεφαντίου του Λιμενικού Ταμείου. Πίστευα, και πιστεύω ακόμη περισσότερο πέντε χρόνια μετά, ότι φτάνει πια η κολακεία και η «αγιοποίηση», μεταξύ μας των συγγραφέων. Εκείνο που χρειαζόμαστε από τους φίλους είναι να μας προσγειώνουν στην πραγματικότητα, να μας λένε ελεύθερα κι άφοβα τη γνώμη τους, κι εμείς με τη σειρά μας να τους ακούμε και να εφαρμόζουμε ότι μπορούμε από τις συμβουλές τους. Να θυμίσω εδώ, πριν δώσω τον λόγο στον αείμνηστο Κρητολόγο συμπολίτη, ότι η κλασική απάντηση όταν τον ρωτούσε τη γνώμη του για κάποιο πόνημά σου ήταν η ερώτηση: «Ποια υπήρξε η προστιθέμενη αξία του». Και σου εξηγούσε ότι η αξία μιας δημοσιευμένης έρευνας έγκειται όχι στα μεταξύ μας φληναφήματα, των γραφόντων, αλλά στα ερεθίσματα που έδωσε για τη συνέχισή της από άλλους ερευνητές!

Είπε τότε ο Γιώργος Π. Εκκεκάκης: «Αφορμή για την αποψινή μας σύναξη ήταν η έκδοση ενός καινούριου βιβλίου για το Ρέθυμνο. Το γεγονός δε θα μπορούσε παρά να είναι ευπρόσδεκτο, αφού κάθε προσπάθεια για τη διερεύνηση και τη γνώση του παρελθόντος της ιδιαίτερης πατρίδας συντελεί στην εξοικείωση και στο δέσιμο με τον γενέθλιο τόπο. Όπως θα δούμε, στην προκειμένη περίπτωση, η ερευνητική προσπάθεια δεν είναι από τις συνηθισμένες. Πριν προχωρήσω σε αιτιολογημένες επί μέρους κρίσεις, θα διατυπώσω μερικές αφοριστικές δικές μου απόψεις - μάλλον παράτυπα, οφείλω να παραδεχτώ. Μάλιστα, θα χρησιμοποιήσω επίθετα και χαρακτηρισμούς που δεν τους συνηθίζω. Ελπίζω ότι δεν θα θεωρηθώ υπερβολικός ή μεγαλόστομος.

Αρχίζοντας από τη γενική εξωτερική εικόνα, λέω απερίφραστα ότι η αισθητική του βιβλίου προσεγγίζει το τέλειο. Και το πετυχαίνει μέσα από μια ασυνήθιστη λιτότητα! Από μια σημείωση του λεγόμενου κολοφώνα, συμπεραίνω ότι υπήρξαν συνειδητές επιλογές και ότι το αποτέλεσμα πρέπει να είναι προϊόν συνεργασίας. Τα συγχαρητήρια, επομένως, πρέπει να ανήκουν σε πολλούς. Ως προς το περιεχόμενο: Και πάλι απερίφραστα, χαρακτηρίζω το βιβλίο πολύτιμο. Πρέπει, εντούτοις, να προσθέσω ότι το αμέτρητο πλήθος των πληροφοριών που φέρνει στο νου την εικόνα μιας καλά τακτοποιημένης αποθήκης, γεμάτης με πολύτιμα πράγματα. Για όσους, ενδεχομένως, θεωρήσουν το σχόλιό μου ως αμφισβήτηση, σπεύδω να πω και τούτου: είναι πολύ γοητευτικό και συχνά απρόβλεπτα αποδοτικό ν' ανασκαλεύει κανείς σε μια τέτοια αποθήκη! Είναι γεγονός ότι το θέμα του βιβλίου, παρά τη συντομία του τίτλου, έχει την απεραντοσύνη του πελάγου! Αυτό το διαπίστωσε και ο συγγραφέας στην πορεία της προσπάθειάς του. Να τι γράφει, περί το τέλος της Εισαγωγής, μιλώντας για τον εαυτό του σε τρίτο πρόσωπο: «Πολλές φορές το θέμα αποδείχτηκε ανώτερο των δυνάμεων του συγγραφέα και κινδύνεψε να τον καταβάλει...».

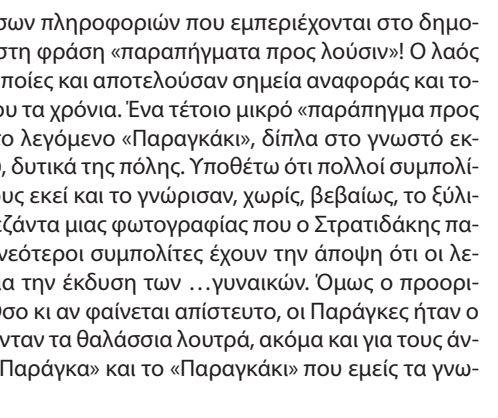
Μερικά σχόλια για το εικαστικό υλικό: Να επαναλάβω τα νούμερα: 265 φωτογραφίες, 18 πρωτότυποι χάρτες, 25 πίνακες. Ως όφειλα, διέθεσα χρόνο για τη μελέτη και την αξιολόγηση του υλικού. Αποτελέσματα: εντοπισμένα φωτογραφίες που δε φανταζόμουν καν την ύπαρξή τους, παρότι νόμιζα πως οι φωτογραφίες του Ρεθύμνου ήταν ένα θέμα υπό έλεγχο. Ως προς τους πίνακες και τους χάρτες, εκφράζω, απλώς, τον θαυμασμό μου. Αν επιχειρούσα να σχολιάσω τα επί μέρους, θα έπρεπε να πω πολλά και κολακευτικά, κάτι που δεν θα είχε νόημα. Αντίθετα, οφείλω να πω ότι εντόπισα και φωτογραφίες που άξιζαν καλύτερης ανάπτυξης. Άλλωστε, με δεδομένη την ύλη του βιβλίου, οι σελίδες του θα έπρεπε να είναι κάπως περισσότερες. Χονδρικά, η ύλη του βιβλίου χωρίζεται σε δύο μέρη. Για το πρώτο μέρος χρησιμοποιείται ο ίδιος τίτλος και ο ίδιος υπότιτλος του βιβλίου, δηλαδή «Ρέθυμνο και θάλασσα: μια ιστορική σχέση». Υποδιαιρείται σε κεφάλαια-ενότητες, για τις οποίες θα γίνει λόγος στη συνέχεια. Στο δεύτερο μέρος, ο υπότιτλος είναι αυτός που ενημερώνει για το περιεχόμενο: «Ρέθυμνο και θάλασσα: τα πειστήρια». Αμέσως αντιλαμβάνεται ο αναγνώστης την αντιστοιχία. Ότι μπορεί, δηλαδή, διαβάζοντας ένα κεφάλαιο, να ανατρέξει στα πειστήρια που τεκμηριώνουν αυτά που διαβάζει. Είναι, κυρίως, κείμενα - εκτενή, μερικές φορές. Με άλλα λόγια έχουμε εδώ έναν τρόπο παραπομπής στην τεκμηρίωση, που δεν είναι ο συνηθισμένος. Φυλλομετρώντας το βιβλίο για δική μου ενημέρωση, αναλογίστηκα το «κομφούζιο» που θα δημιουργούσε η προσπάθεια τεκμηρίωσης με τον παραδοσιακό υποσημειωτισμό!

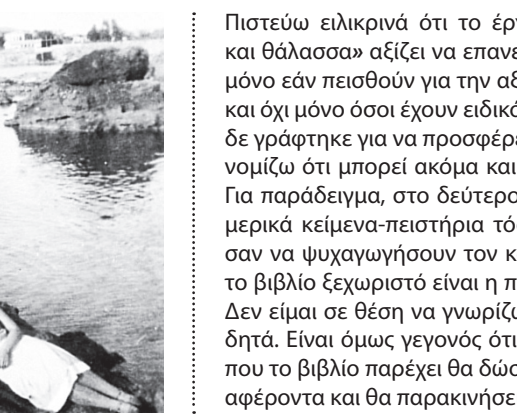
Θα ήταν αδύνατο -και νομίζω ότι θα αδικούσα το έργο- αν προσπαθούσα με συντομία να δώσω το περιεχόμενο μερικών, έστω, κεφαλαίων. Θα μείνω μόνο για λίγο στο κεφάλαιο που επιγράφεται «Οι χαρές της θάλασσας». Ο συγγραφέας του βιβλίου παραθέτει πολλά για τις διάφορες χαρές που προσφέρει η θάλασσα. Προτάσσει μάλιστα τα θαλάσσια λουτρά, ως «την πιο εμφανή χαρά», όπως ο ίδιος αναφέρει. Περιγράφει και τις αντιδράσεις που προκαλούσε κάποτε η θέα των λουομένων, παραθέτοντας, ένα απόσπασμα ντόπιας εφημερίδας. Για να πάρουν μια ιδέα οι νεότεροι για τα τότε ήθη - αλλά και για να φαιδρύνει η ατμόσφαιρα εδώ - θα διαβάσω ένα άλλο απόσπασμα ρεθεμνιώτικης εφημερίδας, λίγο παλαιότερο και πολύ αυστηρότερο αυτού που ο συγγραφέας παραθέτει. Είναι παρμένο από τη ρεθεμνιώτικη εφημερίδα «Παρηρσία» της 17^{ης} Ιουλίου 1888. «Μεγάλης αναισθησίας δείγμα και ακαταλόγητος περιφρόνησις προς τα χρηστά ήθη ήρχισεν από ολίγων ημερών να επιδεικνύηται προς κοινόν σκάνδαλον. Ως γνωστόν, ο λαμπρότερος και ευαρεστότερος περίπατος των κατοίκων της πόλεως Ρεθύμνης γίνεται κατά την παραλιαν λεωφόρον, την άγουσαν από της Μεγάλης Πόρτας εις τον Κουμπέν. Ασημενον όμως θέαμα, η κολύμβησις επί της παρακειμένης παραλίας πολλών Χριστιανών και Οθωμανών, κινεί από τινων ημερών την κοινήν αγανάκτησιν αμφοτέρων των φύλων!»

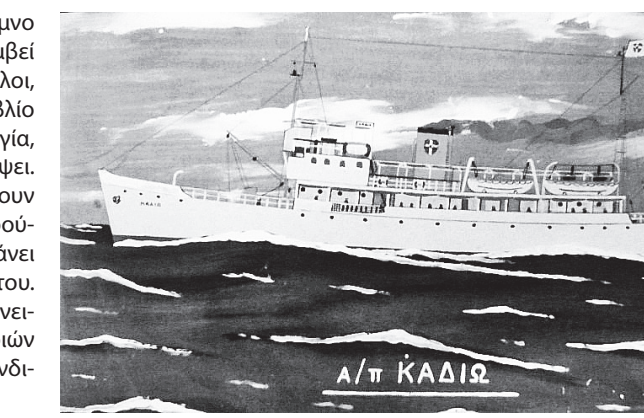
Αφήνω το πλήθος των έμμεσων πληροφοριών που περιέχονται στο δημοσίευμα και επικεντρώνομαι στη φράση «παραπήγματα προς λούσιον!» Ο λαός τα ονόμαζε «Παράγκες», οι οποίες και αποτελούσαν σημεία αναφοράς και τοπωνύμια μέχρι και τα δικά μου τα χρόνια. Ένα τέτοιο μικρό «παραπήγμα προς λούσιον» ήταν, σίγουρα, και το λεγόμενο «Παραγκάκι», δίπλα στο γνωστό εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου, δυτικά της πόλης. Υποθέτω ότι πολλοί συμπολίτες απόλασαν το μπάνιο τους εκεί και το γνώρισαν, χωρίς, βεβαίως, το ξύλινο περιβλήμα του! Από τη λεζάντα μιας φωτογραφίας που ο Στρατιδάκης παραθέτει, συμπεραίνω ότι οι νεότεροι συμπολίτες έχουν την άποψη ότι οι λεγόμενες «Παράγκες» ήταν για την έκδυση των ...γυναϊκών. Όμως ο προορισμός τους δεν ήταν αυτός. Όσο κι αν φαίνεται απίστευτο, οι Παράγκες ήταν ο μόνος χώρος όπου επιτρέπονταν τα θαλάσσια λουτρά, ακόμα και για τους άνδρες. Τέτοιοι χώροι ήταν η «Παράγκα» και το «Παραγκάκι» που εμείς τα γνωρίζαμε ως τσιπώνια.

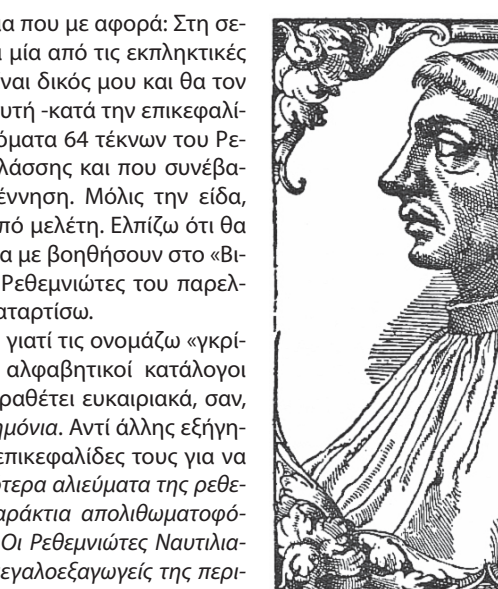
Πιστεύω ειλικρινά ότι το έργο του Στρατιδάκη «Ρέθυμνο και θάλασσα» αξίζει να επανεκδοθεί. Όμως αυτό θα συμβεί μόνο εάν πεισθούν για την αξία του οι συμπολίτες μας όλοι, και όχι μόνο όσοι έχουν ειδικό ενδιαφέρον. Παρότι το βιβλίο δε γράφτηκε για να προσφέρει η ανάγνωσή του ψυχαγωγία, νομίζω ότι μπορεί ακόμα και αυτή την ανάγκη να καλύψει. Για παράδειγμα, στο δεύτερο μέρος του βιβλίου υπάρχουν μερικά κείμενα-πειστήρια τόσο γλαφυρά που θα μπορούσαν να ψυχαγωγήσουν τον καθένα. Τελικά, αυτό που κάνει το βιβλίο ξεχωριστό είναι η ποικιλία των στόχων του. Δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω κατά πόσο αυτό έγινε συνειδητά. Είναι όμως γεγονός ότι το πλήθος των πληροφοριών που το βιβλίο παρέχει θα δώσει αφορμές, θα κεντρίσει ενδιαφέροντα και θα παρακινήσει νέους ερευνητές.

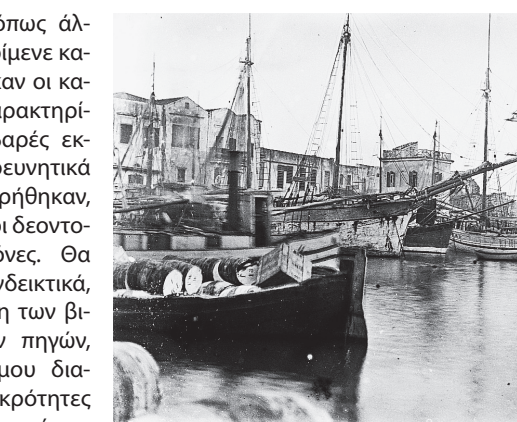
Αυτά έλεγε ο Γιώργος Π. Εκκεκάκης το 2013 κι αυτός ήταν στη ζωή του: σεμνός, αθόρυβος, λιγώλογος, ανυπόκριτος και ουσιαστικός. Το έργο που άφησε πίσω του, το ογκώδες ολοκληρωμένο αλλά και το σημαντικό ανολοκληρωτό (θυμίζω πρόχειρα τους «Ρεθεμνιώτες που πήρασαν αφήνοντας (ήχη)», θα μας τον θυμίζει, και θα μας δημιουργεί αντίστοιχες υποχρεώσεις να γίνουμε δοτικοί, πιο ερευνητικοί και κριτικοί, λιγότερο θορυβώδεις και περισσότερο ουσιαστικοί.

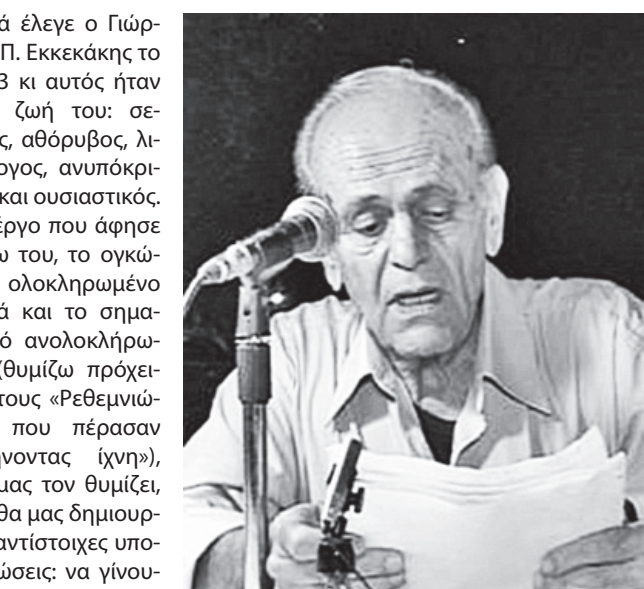
Θα αναφέρω ένα παράδειγμα που με αφορά: Στη σελίδα 60 του βιβλίου υπάρχει μία από τις εκπληκτικές ...γκρίζες λίστες (ο όρος είναι δικός μου και θα τον εξηγήσω). Η λίστα, λοιπόν, αυτή -κατά την επικεφαλίδα της- περιλαμβάνει τα ονόματα 64 τέκνων του Ρεθύμνου που έφυγαν δια θαλάσσης και που συνέβησαν στην Ευρωπαϊκή Αναγέννηση. Μόλις την είδα, τη σκανάρισα και την έχω υπό μελέτη. Ελπίζω ότι θα βρω σ' αυτήν στοιχεία που θα με βοηθήσουν στο «Βιογραφικό Λεξικό» για τους Ρεθεμνιώτες του παρελθόντος που προσπαθώ να καταρτίσω. Τι είναι αυτές οι «λίστες» και γιατί τις ονομάζω «γκρίζες»; Είναι συγκεντρωτικοί αλφαβητικοί κατάλογοι που ο Στρατιδάκης τους παραθέτει ευκαιριακά, σαν, σε πούμπε ... *Αναδρομικά Μνημόνια*. Αντί άλλης εξήγησης, θα μεταφέρω μερικές επικεφαλίδες τους για να γίνει κατανοητός: - Τα συχνότερα αλιεύματα της ρεθεμνιώτικης θάλασσας - Τα παράκια απολιθωματοφόρα σπήλαια του Ρεθύμνου - Οι Ρεθεμνιώτες Ναυτιλιακοί Πράκτορες - Ρεθύμνιοι μεγαλοεξαγωγείς της περιόδου 1870-1940 - Τα πιο συχνά ακούσματα [άκουσον-άκουσον]της Προκυμαίας τη 10ετία του 1960 - κλπ. κλπ. Να σημειωθεί ότι σε μια από τις γκριζές λίστες (με θέμα τους ανθρώπους του Λιμανιού), εκτός από τα ονόματα, υπήρχε μέριμνα να παραθεθούν και τα παρανόματά τους! Γιατί ονομάζω «γκρίζες» τις χρησιμοποιούμενες αυτές λίστες; Επειδή, απλούστατα, είναι τυπωμένες πάνω σε γκριζό φόντο! Γιατί αυτό; Μα για να εντοπίζονται εύκολα από τον αναγνώστη-χρήστη του βιβλίου. Είναι αυτό μια λεπτομέρεια επουσιώδης; Κάθε άλλο!

Στο βιβλίο, όπως άλλωστε θα περίμενε κανείς, τηρήθηκαν οι κανόνες που χαρακτηρίζουν τις σοβαρές εκδόσεις με ερευνητικά θέματα. Τηρήθηκαν, προπάντων, οι δεοντολογικοί κανόνες. Θα αναφέρω, ενδεικτικά, την παράθεση των βιβλιογραφικών πηγών, επειδή δεν μου διαφεύγουν οι ακρότητες που παρατηρούνται στο σημείο αυτό. Εδώ, ο κατάλογος των βιβλιογραφικών πηγών δεν έγινε για εντυπωσιασμό, ήταν ουσιαστικός, ουσιαστικός, εξαντλητικός και χρησιμότερος είναι επίσης και ο κατάλογος με τις πηγές της εικονογράφησης. Μακάρι να καθιερωθεί απ' όλους. Προπάντων επιβεβλημένο θεωρώ το Γενικό Ευρετήριο στα βιβλία αυτού του είδους. Είναι το πρώτο που συνιστώ στους νεότερους. Ολοκληρώνοντας την παράθεση των απόψεών μου για το καινούριο βιβλίο του Χάρη Στρατιδάκη, θα ήθελα να προσθέσω και τούτο: Πλουτίζοντας -εδώ και μισό αιώνα, ακριβώς- τη συλλογή μου με τα κρητικά βιβλία, είναι γεγονός ότι χαίρομαι κάθε φορά που θα προστεθεί σ' αυτήν κάτι αξιόλογο. Μάλιστα η χαρά είναι ανάλογη με την ουσιαστική αξία του προσκτήματος. Να πω, λοιπόν, ότι η προσθήκη του συγκεκριμένου βιβλίου μου προκάλεσε ξεχωριστή χαρά!».

Αυτά έλεγε ο Γιώργος Π. Εκκεκάκης το 2013 κι αυτός ήταν στη ζωή του: σεμνός, αθόρυβος, λιγώλογος, ανυπόκριτος και ουσιαστικός. Το έργο που άφησε πίσω του, το ογκώδες ολοκληρωμένο αλλά και το σημαντικό ανολοκληρωτό (θυμίζω πρόχειρα τους «Ρεθεμνιώτες που πήρασαν αφήνοντας (ήχη)», θα μας τον θυμίζει, και θα μας δημιουργεί αντίστοιχες υποχρεώσεις να γίνουμε δοτικοί, πιο ερευνητικοί και κριτικοί, λιγότερο θορυβώδεις και περισσότερο ουσιαστικοί.

* Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ιστορικός ερευνητής-συγγραφέας strharis@yahoo.gr, 2831055031